

Ὁ λδ' Ἀποστολικὸς Κανόνας καὶ οἱ «Ἐθνικὲς Ἐκκλησίες»

Γεωργίου Β. Τσούπρα*

Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ὑπαρξῆς τῶν λεγομένων Ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν θεωρεῖται στὴ σημερινὴ ἐποχὴ λίγο-πολὺ ὡς αὐτονόητη ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν Ὀρθοδόξων. Σχεδὸν σὲ κάθε κράτος μὲ ἱστορικὴ παρουσία ὀρθοδόξων πιστῶν λειτουργεῖ καὶ ἡ ἀντίστοιχη αὐτοκέφαλη ἢ αὐτόνομη Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία¹. Ἴσχυε ὅμως αὐτὴ ἡ κατάσταση πάντοτε καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο; Στὴν ἐργασία αὐτὴ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀναζητήσουμε καὶ νὰ σχολιάσουμε ἀπὸ ἱστορικοκανονικὴ ἄποψη τὴ σύνδεση τῆς ὑπαρξῆς Ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τίς προβλέψεις τῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγκεκριμένα τοῦ λδ' Ἀποστολικοῦ Κανόνου.

Ἀρχικά, ὀφείλουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες τῆς ἐμφάνισης καὶ ἐξάπλωσης τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ὑπῆρχε θεσμοθετημένο σύστημα γιὰ τὴν ἐν γένει διοίκηση τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ ἰδρύνονταν. Ἀργότερα, κατὰ τὴν πρώιμη βυζαντινὴ ἐποχὴ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση ἄρχισε νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν πολιτικὸ διαχωρισμὸ

* Ὁ Γεώργιος Τσούπρας εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας καὶ Σλαβολόγος.

1. Σύμφωνα μὲ τὰ Δίπτυχα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λεγόμενα Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) ὑπάρχουν τὰ νεώτερα Πατριαρχεῖα (Μόσχας, Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Γεωργίας), οἱ Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες (Κύπρου, Ἑλλάδος, Πολωνίας, Ἀλβανίας καὶ Τσεχίας-Σλοβακίας), οἱ Αὐτόνομες Ἐκκλησίες (Φινλανδίας καὶ Ἑσθονίας), ἐνῶ λειτουργοῦν ὡς αὐτοκέφαλη ἢ Ἐκκλησία τῶν Σκοπίων καὶ ὡς αὐτόνομες οἱ ρωσόφωνες Ἐκκλησίες τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, οἱ ὁποῖες δὲν ἔχουν ἀναγνωρισθεῖ ἐπίσημως ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἀπὸ τίς ὑπόλοιπες ἑλληνόφωνες Ἐκκλησίες. Βλ. Χρ. Ντ' Ἀλοῦζιο, «Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος: ἀνοιχτὰ ἐρωτήματα», *Σύναξη*, τευχ. 133 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 2015), σ. 50 κ.ἐξ. Ἐπίσης, προσφάτως τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀναγνώρισε ὡς αὐτοκέφαλη καὶ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας, γεγονός ποὺ ἔχει προκαλέσει πολλὰς τριβὲς στὶς σχέσεις μὲ τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας.

τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους σὲ Διοικήσεις (*Praefecturae*), ὅπως αὐτὲς διαμορφώθηκαν κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα². Ἔτσι, ἄρχισαν νὰ συγκροτοῦνται εὐρύτερες μητροπολιτικὲς διοικήσεις μὲ ἔδρες στὶς σπουδαιότερες πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀργότερα, μετὰ ἀπὸ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, παγιώθηκε τὸ πατριαρχικὸ σύστημα τῆς Πενταρχίας, ποὺ βασίστηκε καὶ πάλι στὴν πολιτικὴ διαίρεση τῆς Αὐτοκρατορίας³. Το σύστημα αὐτὸ λειτούργησε καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ Βυζαντίου, ὅπως καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας.

Μέχρι τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τὴν ἐμφάνιση τῶν ἐθνικισμῶν στὰ Βαλκάνια, ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας γνώριζε τὴν ὑπαρξὴ τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ «ὠρισμένα ὅρια, αὐτὰ τῆς πολιτικῆς ἐπικρατείας, ὧν ἐκτὸς οὐδεμίαν ἔχουσι δικαιοδοσίαν ἐκκλησιαστικὴν, συνέστησαν δὲ οὐχὶ λόγῳ ἐθνικότητος, ἀλλὰ πολιτικῆς καταστάσεως, καὶ ἔχουσι πλήρωμα οὐχὶ ἐξ ὁμοφύλων πάντων καὶ ὁμογλώσσων»⁴, ἀλλὰ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ ὅλους τοὺς Ὀρθοδόξους ποὺ κατοικοῦσαν στὰ κράτη στὰ ὁποῖα λειτούργοῦσαν. Ὅταν ἄρχισαν νὰ σχηματίζονται τὰ βαλκανικὰ κράτη (Ἑλλάδα τὸ 1828, Σερβία τὸ 1830, Ρουμανία τὸ 1859, Βουλγαρία τὸ 1878), ἐμφανίσθηκε ἡ ἀπαίτηση σχηματισμοῦ χωριστῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων σὲ αὐτά, δημιουργώντας μιὰ νέα τάξη πραγμάτων, στὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ἐκλήθη νὰ προσαρμοσθεῖ. Ἀναζητήθηκαν λοιπὸν κανονικὰ ἐρείσματα, τὰ ὁποῖα θὰ τεκμηρίωναν τὸ δικαίωμα κάθε ἔθνους-κράτους νὰ ἀποκτᾶ αὐτοκέφαλη ἐθνικὴ Ἐκκλησία. Ὡς τέτοιο ἐπιχείρημα προβλήθηκε ὁ λδ' Ἀποστολικὸς κανόνας, ὁ ὁποῖος προβλέπει στὴν πρώτη του φράση: «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης». Ἡ περίοδος αὐτὴ τοῦ κανόνα ἀπετέλεσε τὴν κανονικὴν τεκμηρίωση γιὰ τὴ συγκρότηση ὅλων σχεδὸν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Βαλκανικῆς.

2. Βλ. P. L' Hillieur, "Accession to Autocephaly", *St. Vladimir's Theological Quarterly* 37 (1993), σ. 267.

3. Βλ. Β. Φειδᾶς, *Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν*, Ἀθῆναι 1969, σ. 37. Βεβαίως, ἐκτὸς τῶν Πατριαρχείων ὑπῆρχε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ὅπως καὶ ἀργότερα συγκροτήθηκαν αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες στὰ μεσαιωνικὰ βαλκανικὰ κράτη (Βουλγαρίας καὶ Σερβίας) καὶ στὴ Ρωσία.

4. Μ. Γεδεών, *Ἐγγραφα Πατριαρχικὰ καὶ Συνοδικὰ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Ζητήματος (1852-1873)*, Κωνσταντινούπολις 1908, σ. 407.

Ὁ Κανόνας ὁμως δὲν ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη φράση ἀλλὰ ἔχει καὶ συνέχεια ὡς ἐξῆς: «ἐκεῖνα δὲ μόνα πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροιμία ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁵. Ἄν μελετήσουμε λοιπὸν συνολικὰ τὸν Κανόνα, θὰ παρατηρήσουμε ὅτι δὲν προβλέπει κριτήριο διαχωρισμοῦ τῶν ἐπιμέρους ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων σὲ ἐθνικὲς Ἐκκλησίες. Ἀντίθετα, ὅπως πολὺ ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ Μεθόδιος Φούγιας, ὁ κανόνας προβάλλει τὴν ἐντολὴ τῆς διαφύλαξης τῆς ἐνότητας μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων ποὺ ἀνήκουν σὲ κάποια διοίκησι⁶. Γι' αὐτό, ἡ χρησιμοποίησι τῆς πρώτης περιόδου χωριστὰ ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ κανόνα⁷ δείχνει πλήρη ἄγνοια τοῦ νοήματός του. Τὸ κέντρο βάρους συνολικὰ τοῦ κανόνα πέφτει στὴν ἐνότητα τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὴν ἐνότητα ποὺ ἐπικρατεῖ στὶς σχέσεις τῶν Προσώπων τῆς ἴδιας τῆς Ἁγίας Τριάδος. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ τὸ κείμενο τοῦ κανόνα χρησιμοποιήθηκε αὐτολεξεί ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν κανονικὴ κατοχύρωσι τοῦ Τόμου τῆς ἀναγνώρισης τῆς ἐνότητας τῆς νέας ἐνιαίας Σερβικῆς Ἐκκλησίας τὸ 1922⁸.

Ἐρμηνεύοντας ἀπὸ μιὰ ἄλλη ὀπτικὴ ὁ Παντ. Ροδόπουλος θεωρεῖ ὅτι ὁ συγκεκριμένος κανόνας εἶχε σκοπὸ τὴν ἀνύψωσι τοῦ «πρώτου» κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἐπισήμανσι ὅτι «ὁ κανὼν αὐτός ... ἀναφέρεται εἰς τὰς κανονικὰς καὶ συνοδικὰς σχέσεις τῶν ἐπισκόπων μιᾶς μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας μετὰ ἀπὸ τοῦ προεστῶτος ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως». Καὶ ἐπεξηγεῖ ὅτι «ὁ ὅρος “ἔθνος”... δὲν πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ τὴν νεωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὅρου, ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κανόνος, δηλαδὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς

5. Γ. Ράλλης-Μ. Ποτλῆς, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων*, τ. Β΄, Ἀθήνησι 1852, σ. 45.

6. Βλ. Μ. Φούγιας, *Ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Αὐτοκέφαλον ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ*, Ἀθήνησι 1958, σ. 16. Πρβλ. τὸν ζ΄ κανόνα τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

7. Βλ. Sl. Dimevski, *Istorija na Makedonskata Pravoslavna Crkva* (Ἱστορία τῆς Μακεδονικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας), Skopje 1989, σ. 1097.

8. Βλ. «Τόμος τῆς χειραφετήσεως τῶν εἰς τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν περιελθουσῶν ἰ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκ. Θρόνου καὶ τῆς ἀναγνώρισεως τῆς γενομένης ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια ΜΔ΄* (1922) 170 κ.ἐξ.

μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας, ἡ ὁποία προϋποθέτει τὴν γεωγραφικὴν καὶ διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους»⁹.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀναφορὰ σέ «ἕκαστον ἔθνος» ἐρμηνεύεται εὐκόλα μέσῳ τοῦ θ' κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος προβλέπει τὰ ἴδια μὲ τὸν ἐξεταζόμενο Ἀποστολικὸ κανόνα ἀλλὰ ἀναφέρεται σέ «ἐπαρχίες». Προβλέπει: «τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας» καὶ ἐπεξηγεῖ γιατί ἡ Ἐκκλησία τὸ ἀποφασίζει, ὡς ἐξῆς: «διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς τὰ πράγματα ἔχοντας». Καὶ κλείνει ὁ κανόνας μὲ τὴν ἐπισήμανση ὅτι οἱ ἐπίσκοποι κάθε ἐπαρχίας «περαιτέρω δὲ μηδὲν πράττειν ἐπιχειρεῖν, δίχα τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, μηδὲ αὐτὸν ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης»¹⁰. Οὐσιαστικὰ οἱ δύο κανόνες ἀναφέρονται στὴν ἴδια ἀνάγκη, στὴ θεσμοθέτηση μιᾶς ὀργανωμένης ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης στὶς κατὰ τόπους περιφέρειες, μὲ σκοπὸ τὴν εὐταξία τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν συγκριθοῦν μεταξύ τους, ἀποκαλύπτουν ὅτι στὴ γλῶσσα τῶν Συνόδων οἱ ἔννοιες «ἔθνος» καὶ «ἐπαρχία» ταυτίζονται.

Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἐρμηνεύθηκε ὁ λζ' Ἀποστολικὸς κανόνας ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς σχολιαστὲς, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦν πλήρως τὴν περίπτωσι δημιουργίας ἐθνικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ζωναράς, ἐρμηνεύοντας τὴν πρώτη φράση, ἀναφέρεται στοὺς ἐπισκόπους «ἐκάστης ἐπαρχίας ... τοὺς τῶν μητροπόλεων δηλονότι ἀρχιερεῖς ...», σὲ πλήρη συμφωνία μὲ τὸν θ' τῆς Ἀντιοχείας. Ὡς στόχο τοῦ κανόνα βλέπει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, θέτοντας ὡς παράδειγμα τὶς σχέσεις σώματος καὶ κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ καταλήγει: «οὕτω καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὁ πρωτεύων τούτου, καὶ τάξιν πληρῶν κεφαλῆς, ἐπὶ τῆς οἰκείας διετηροῖτο τιμῆς, ἀτάκτως καὶ πλημμελῶς κινήσεται». Γιὰ τὸν Ζωναρά, ὁ κανόνας «βούλεται γὰρ ὁμονοεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ συνδεδέσθαι τῷ τῆς ἀγάπης δεσμῷ, καὶ ὑπόδειγμα πρὸς ἀγάπην τε καὶ ὁμόνοιαν τοῖς ὑπ' αὐτοὺς εἶναι κλήροις τε καὶ τοῖς πλήθεσιν»¹¹.

9. Π. Ροδόπουλος, «Ἐκκλησιολογικὴ θεώρησις τοῦ τριακοστοῦ τετάρτου Ἀποστολικοῦ Κανόνος», *Κληρονομία* 11 (1979) 1, ὑποσ. 1.

10. Γ. Ράλλης- Μ. Ποτλῆς, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. Γ', Ἀθήνησι 1853, σ. 440 κ.ἐξ.

11. Ράλλης-Ποτλῆς, *Σύνταγμα*, τ. Β', σ. 45 κ.ἐξ.

Ὁ Βαλσαμῶν στὴν ἐρμηνεία τοῦ κανόνα ἀσχολεῖται περισσότερο μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης. Κι αὐτὸς βεβαίως ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξὴ ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ θεωρεῖ ὅτι ὁ κανόνας ἀναφέρεται στὰ περιττὰ προβλήματα ποὺ ἀναφύονται στὶς σχέσεις τῶν ἐπισκόπων κάθε διοικήσεως. Γράφει: «διὸ καὶ ὠρίσθη κατὰ κοινὴν γνώμην, τὰ ἐπέκεινα τῆς διοικήσεως τῶν ἀνηκόντων ἐκάστη παροικία, εἰς ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἀποβλέποντα, καὶ περιττὰ λογιζόμενα, μὴ γίνεσθαι χωρὶς τὴν γνώμην τῶν πρώτων». Θεωρεῖ ὅτι ὁ Κανόνας ρυθμίζει τὸ διοικητικὸ καθεστῶς τῶν πόλεων ποὺ «διὰ τὴν τῶν ἐθνῶν ἐπιδρομὴν ἀνεπισκόπητοι» ἔμειναν καὶ «κατὰ λόγον οἰκονομίας ἐπισκόποις ἑτέροις προσανατίθενται». Πρέπει στὴν περίπτωσιν αὐτὴ νὰ ὑπάρχει συμφωνία μεταξὺ χειροτονήσαντος καὶ χειροτονημένων, ἀλλὰ μόνον σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ ρύθμιση τέτοιων προβλημάτων. «Τὸ δὲ μὴ πράττειν τι τὸν πρῶτον ἄνευ τῆς γνώμης τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ, μὴ εἴπης νοεῖσθαι εἰς ἅπαντα τὰ παρὰ τούτου γίνεσθαι μέλλοντα, ἀλλὰ εἰς μόνον τὰ περιττὰ. Εἰ γὰρ τοῦτο εἴπης, ὑποβιβασθήσεται ὁ χειροτονῶν τοῦ χειροτονουμένου»¹².

Ὁ Ἀριστηνὸς τέλος ἐρμηνεύει καὶ αὐτὸς τὸν κανόνα ρίχνοντας βάρος στὴ διοικητικὴ διαρρύθμιση τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὸν Μητροπολίτη καὶ τοὺς Ἐπισκόπους κάθε ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης. Ὁ στόχος τοῦ κανόνα, κατ' αὐτόν, εἶναι ἡ διατήρηση τῆς «ὀφειλομένης ὁμοιοῦσας». Μὲ τὴ συνεργασία τοῦ «πρώτου» καὶ τῶν ἐπισκόπων «καὶ ὁ τῆς ὁμοιοῦσας ὅρος τηρηθήσεται»¹³.

Τὸ κοινὸ στοιχεῖο σὲ ὅλες τὶς ἀνωτέρω ἐρμηνεῖες εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἴδιας στοχοθεσίας στὸν κανόνα, τῆς ἀνάγκης δηλαδὴ διατηρήσεως τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τῆς ὁργανώσεως τῆς ἱεραρχίας κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ οἱ τρεῖς σχολιαστὲς σε καμμία περίπτωσιν δὲν βλέπουν στὸν κανόνα τὴν πρόβλεψη γιὰ διαίρεση σὲ πολλὰς μικρότερες ἢ μεγαλύτερες «ἐθνικὲς» Ἐκκλησίες. Τὸ τελευταῖο θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἰσχύει κατὰ τὴν περίοδο τοῦ 4ου αἰῶνα, ἀφοῦ τότε ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους δὲν νοεῖτο μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἐπεκράτησε μετὰ ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἐξελίξεων στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη

12. Ράλλης-Ποτλῆς, *Σύνταγμα*, τ. Β', σ. 46 κ.εξ.

13. Ράλλης-Ποτλῆς, *Σύνταγμα*, τ. Β', σ. 47.

καὶ τὴ διαμόρφωση τῆς λεγομένης «Ἀρχῆς τῶν Ἐθνοτήτων». Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ προβλέψει ὁ συντάκτης τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων τὸν 4ο αἰῶνα τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη ποὺ πραγματοποιήθηκε μόλις τὸν 19ο καὶ νὰ συμφωνήσει μὲ τὴ σχετικὴ ὀρολογία, ὀρίζοντας τὴ συγκρότηση τῶν λεγομένων «Ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν»;

Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Βλ. Φειδᾶς, ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους, ἂν καὶ εἶναι καταξιωμένη κανονικὰ καὶ λειτουργεῖ θετικὰ γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμον χρησιμοποιώντας τὰ ἔθνη κατὰ τὸπους χαρακτηριστικὰ (γλῶσσα, πολιτισμὸς κ.λπ.), δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ κριτήριον γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ γιὰ τὴν κανονικὴ τῆς δομὴ¹⁴. Ἀντίθετα, ὁ λδ' κανόνας δὲν προβλέπει τὴ διάσπαση σὲ ἔθνικες Ἐκκλησίες, ἀλλὰ ἐκφράζει ἄριστα τὸν σκοπὸ «τῆς ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου καθιερώσεως τοῦ μητροπολιτικοῦ διοικητικοῦ συστήματος»¹⁵. Ὅπως ἐπίσης πολὺ εὐστοχα παρατηρεῖ ὁ Δημ. Γόννης, τὸ φυλετικὸ κριτήριον εἶναι ξένο στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Παράδοση. Εἰδάλλως, σὲ κάθε κράτος ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν τόσες ἔθνικες Ἐκκλησίες ὅσες καὶ οἱ ἐθνότητες ἢ οἱ μειονότητες ποὺ κατοικοῦν σ' αὐτό¹⁶. Ἔτσι ὅμως θὰ ὀδηγούμασταν στὴν πολυδιάσπαση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας σὲ ἑκατοντάδες κομμάτια ποὺ θὰ ἀλληλοπεριχωροῦνταν ἐδαφικὰ καὶ θὰ εἶχαν σοβαρὰ προβλήματα καθορισμοῦ δικαιοδοσιῶν, ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ βρεθεῖ τόπος μὲ ἔθνικὴ καθαρότητα. Αὐτὴ ἡ παράνοια (καὶ ἀντικανονικότητα) ἰσχύει σήμερον στὴν ὀρθόδοξη διασπορά, ὅπου σὲ μιὰ πόλιν μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν δεκάδες ἐπίσκοποι καὶ ὁ καθένας τους νὰ ἀναγνωρίζει διαφορετικὴ δικαιοδοσία, παρὰ τὴν κανονικὴ πρόβλεψη γιὰ ὑπαρξὴ ἐνὸς μόνο ἐπισκόπου σὲ κάθε πόλιν¹⁷.

14. Βλ. Β. Φειδᾶς, «Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ ὀρθόδοξος διασπορά», *Ἐκκλησία Νς'* (1979) 459. Ἀκόμη, Ch. Papastathis, «L' autocéphalie de l' Église de la Macédoine Yougoslave», *Balkan Studies* 8 (1968) 152.

15. Β. Φειδᾶς, *Τὸ «Αὐτοκέφαλον» καὶ τὸ «Αὐτόνομον» ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1979, σ. 9.

16. Βλ. Δ. Γόννης, *Ἱστορία τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας*, Ἀθῆναι 1996, σ. 278.

17. Ἡ τελευταία φράση τοῦ ἡ κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ὁποῖος ρύθμισε τὴν εἰσοδοχὴ τῶν Καθαρῶν στὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ρητὰ ἀναφέρει: «ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν». Βλ. Ράλλης-Ποτλῆς, *Σύνταγμα*, τ. Β', σ. 133.

Στὸν ἀντίποδα αὐτῶν τῶν θέσεων ὁ Ἰω. Καλογήρου ὑπερτόνισε τὴν ἐκκλησιολογικὴ σημασία τῆς ἔννοιας «ἔθνος» καὶ ὑπεστήριξε ὅτι σύμφωνα μὲ τὸν λδ΄ Ἀποστολικὸ κανόνα παρέχεται τὸ κανονικὸ δικαίωμα σὲ κάθε ἔθνος νὰ ἔχει τὴ δική του ἀνεξάρτητη ἐθνικὴ Ἐκκλησία¹⁸. Ἀκόμη, ὁ Ἰω. Ταρνανίδης χαρακτηρίζει τὴν ἀναγωγὴ τοῦ ἐθνικοῦ παράγοντα καὶ τοῦ σχηματισμοῦ ἐθνικῶν κρατῶν σὲ βασικώτερη αἰτία γιὰ τὴ χορήγηση αὐτοκεφάλου ὡς «συνετὴ προσαρμογὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴ νέα πραγματικότητα, χωρὶς παρέκκλιση ἀπὸ τὶς ἀρχές της καὶ τὴν ἀρχικὴ τῆς παράδοση»¹⁹.

Ἀξιοσημεῖωτη ἐπίσης διαφωνία ἀνέπτυξε ὁ τότε βοηθὸς ἐπίσκοπος Πλοεστίου Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος, στὴν προσπάθειά του νὰ δικαιολογήσει τὴν ὑπαρξὴ ξεχωριστῶν δικαιοδοσιῶν γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους τῆς Διασποράς σύμφωνα μὲ τὴν ἐθνικότητά τους, ἐρμήνευσε τὸν ὄρο «ἔθνος» μὲ τὴ σύγχρονή του πολιτικὴ ἔννοια. Κατ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρισθεῖ «ἡ ἐθνικὴ ἀρχὴ ὡς κριτήριον ὀργανώσεως αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν... Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας παραμένει συνδεδεμένον μὲ τὸ ἐθνικὸν στοιχεῖον καὶ τὴν ἐγγώριον ἐθνικότητα»²⁰. Οἱ θέσεις του αὐτές, οἱ ὁποῖες ἐξεφράσθησαν στὸ Β΄ Συνέδριον Ὁρθοδόξου Θεολογίας (Ἀθήνα 1976), ἀντιμετωπίσθησαν μὲ πολὺ ἔντονη κριτικὴ ἀπὸ τοὺς ἀκροατές του καὶ μὲ ἐπαρκῆ καὶ πειστικὴ ἀντίκρουση²¹.

Σὲ κάθε περίπτωση, οἱ σχετικὲς συνοδικὲς ἀποφάσεις καὶ οἱ Τόμοι ποὺ ἐξέδωσε τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν αὐτο-κεφαλία τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Βαλκανικῆς καθορίζουν ὅτι αὐτὲς ἰδρύθηκαν ὡς τοπικὲς Ἐκκλησίες, ἔχουσες δικαιοδοσία ἐπὶ ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων στὰ ἀντίστοιχα κράτη. Ἄρκει νὰ ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὴν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας, ὅπου ἀναφέρεται ρητὰ ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν Ἐκκλησία

18. Βλ. Ἰω. Καλογήρου, «Ἐννοια τῆς Οἰκουμενικότητος τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐθνικὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας», *ΕΕΘΣΑΠΘ* 19 (1974) 214 κ.ἐξ. Ἀσφαλῶς καὶ αὐτὸς δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴν κανονικὴ ἀρχή, δεδομένου ὅτι στὴ συνάφεια τῶν γραφομένων του φαίνεται νὰ ταυτίζει τὸν ὄρο «ἔθνος» μὲ τὸ κράτος.

19. Βλ. Ἰω. Ταρνανίδης, «Τὸ αἶτημα τῆς μητροπόλεως τῶν Σκοπίων γιὰ Αὐτοκέφαλο ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης», *Καθ' ὁδόν*, τευχ. 2 (1992) 72 κ.ἐξ.

20. Ἀντώνιος (Πλαμαντέαλα), «Καθολικότης καὶ Ἐθνικισμός», στό: Σ. Ἀγουρίδης (ἐπιμ.), *Πρακτικὰ τοῦ δευτέρου Συνεδρίου Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, Ἀθήναι 19-29 Αὐγούστου 1976, Ἀθήναι 1980, σ. 489-520.

21. Βλ. *αὐτόθι*, σ. 503-520.

τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδας²². Ἐπίσης, στήν περίπτωση τῆς Σερβίας καί στήν παραχώρηση αὐτοκεφαλίας τὸ 1879, ἀλλὰ καί στὸν Τόμο τῆς ἐνώσεως τῶν ἐπιμέρους δικαιοδοσιῶν σὲ ἐνιαῖο Πατριαρχεῖο τὸ 1922, προβλέπεται ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τὴν «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σερβίας» στήν πρώτη περίπτωση²³ καί γιὰ τὴν «Αὐτοκέφαλον Ἡνωμένην Ὁρθόδοξον Σερβικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Βασιλείου τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων» στὴ δεύτερη, καί ὄχι γιὰ τὴν «Ἐκκλησία τῶν Σέρβων»²⁴. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καί στήν περίπτωση τῆς Ρουμανίας, ὅπου πάλι ρητῶς ἢ ἀπόφαση ἀναφέρεται στήν «ἐν Ρουμανία Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν» καί τὴν Ἐκκλησία τοῦ Βασιλείου τῆς Ρουμανίας²⁵.

Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια καί ἡ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ συστάθηκε γιὰ νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Ζητήματος στὴ Σύνοδο τοῦ 1872 διετύπωσε τὴ θέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ὡς ἑξῆς: «Τοιαῦται ἦσαν καί αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ Ἀχριδῶν καὶ Ἰπεκίου καί τὸ λεγόμενον πατριαρχεῖον Τορνόβου ... τουτέστιν ἦσαν Ἐκκλησίαι ἐντὸς ὁρίων διαγεγραμμέναι καί οὔτε λόγῳ φυλετισμοῦ συνέστησαν, οὔτε πλήρωμα περιείχον ἐξ ὁμοφύλων πάντων καὶ ὁμογλώσσων». Στὸ ἴδιο κείμενο ἐρμηνεύεται μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καί ὁ λδ' Ἀποστολικὸς κανόνας σὲ συσχέτιση μὲ τὸν θ' τῆς Ἀντιοχείας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, δινόταν ἀπάντηση στὶς τότε βουλγαρικὲς ἀπαιτήσεις (ἀλλὰ καί στὶς «μακεδονικὲς» σήμερα) γιὰ δημιουργία ἐθνικῆς Ἐκκλησίας, μὲ γνώμονα τὴν ἐθνικὴ σύσταση τοῦ ποιμνίου. Στὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας «τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν ἐκάστης Ἐκκλησίας συνέκειτο ἐκ χριστιανῶν πάσης φυλῆς καὶ γλώσσας»²⁶.

22. Βλ. Π. Ἀκανθόπουλος, *Οἱ θεσμοὶ τῆς «αὐτονομίας» καὶ τοῦ «αὐτοκεφάλου» τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν σύμφωνα μὲ τὸ θετικὸ δίκαιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 181.

23. Βλ. Ἀκανθόπουλος, *Θεσμοὶ τῆς «αὐτονομίας» καὶ τοῦ «αὐτοκεφάλου»...*, σ. 281, Ἰω. Ταρνανίδης, *Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1985², σ. 105.

24. Βλ. «Τόμος τῆς χειραφετήσεως τῶν εἰς τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν περιελθουσῶν ἰ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκ. Θρόνου καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς γενομένης ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια ΜΔ'* (1922) 170 κ.ἐξ., Ἰω. Ταρνανίδης, *Θεωρία καὶ πράξις στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ αὐτοκεφάλου τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 209.

25. Ἰω. Αναστασίου, «Τὰ 100 χρόνια τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, 69 (1986), σ. 102, Ἀκανθόπουλος, *Θεσμοὶ τῆς «αὐτονομίας» καὶ τοῦ «αὐτοκεφάλου»...*, σ. 290.

26. Ἰω. Ταρνανίδης, *Ἱστορία τῶν Σλαβικῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν*, τ. Α': *Ἱστορία τῆς*

Γι' αὐτὸ θεωροῦμε ὅτι ὁ ὅρος «Ἐθνικὴ Ἐκκλησία» δεν ἀνταποκρίνεται στὶς κανονικὲς καὶ πνευματικὲς ἀπαιτήσεις τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ ἀφίσταται τοῦ στόχου γιὰ ἐνότητα καὶ ὁμόνοια στὸ πλαίσιο τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων, τον ὅποιο ἔθεσε ὁ λδ΄ Ἀποστολικὸς Κανόνας.

SUMMARY

The 34th Apostolic Canon and the “national” orthodox churches

By George B. Tsoupras
PhD of Theology, Slavologist

In the modern history of the Orthodox Church there was a demand for the establishment of national churches in the Balkan states and in Russia, on the basis of the national constitution of these states. The main canonical argument for this claim was; the 34th Apostolic Rule, which states that "in every nation bishops must recognize one bishop as their head and do nothing without his opinion." But the continuation of the canon, which is usually silenced by those who support the creation of separate churches, reveals that the purpose of the canon is not to create "national" churches but to preserve the unity of the Orthodox body in the model of unity that prevails in the relations of the persons of the Holy Trinity. By this reason, the Byzantine canonists, Zonaras, Balsamon, Aristinos interpreted this rule, combining its content with the 9th rule of Antioch, which refers not to nations but to administrations. Finally, according to the decision of the 1872 Council in Constantinople, the individual church administrations are local Churches, consisting of all believers, regardless of nationality, language, or origin.